

اعتبار شهادت شهود در رویه دادگاهها

گروه پژوهش
انتشارات چراغ دانش

فهرست کلی

مقدمه	۹
معرفی اعتبار شهادت شهود	۱۱
مبحث اول : مفهوم شهادت و انواع آن	۱۳
گفتار اول: انواع شهادت	۱۳
مبحث دوم- شرایط شهادت و شاهد	۱۵
گفتار اول : شرایط شهادت	۱۵
گفتار دوم : شرایط شاهد	۱۶
مبحث سوم: نصاب شهادت	۱۹
گفتار اول: نصاب شهادت در قانون آیین دادرسی مدنی	۱۹
گفتار دوم: نصاب شهادت در قانون مجازات اسلامی	۱۹
مبحث چهارم: ارزش و اعتبار شهادت	۲۱
مبحث پنجم: شهادت در امور کیفری	۲۲
گفتار اول: شرایط شهادت در قانون مجازات اسلامی	۲۲
گفتار دوم: شرایط شاهد در قانون مجازات اسلامی	۲۲
گفتار سوم: اثر رابطه خویشاوندی در شاهد	۲۴
گفتار چهارم: مقایسه شهادت در امور مدنی و در امور کیفری	۲۴
مبحث ششم: ضمانت اجرای شهادت دروغ و رجوع از شهادت	۲۵
گفتار اول: شهادت دروغ در امور مدنی و کیفری	۲۵
گفتار دوم: رجوع از شهادت در امور مدنی و کیفری	۲۵
مبحث هفتم: جرح و تعدیل شاهد	۲۷
گفتار اول: جرح گواه	۲۷
گفتار دوم: تعدیل شاهد	۲۷
گفتار سوم: تکلیف دادگاه در مرحله شهادت	۲۸
اعتبار شهادت شهود در آرای دیوان عالی کشور	۲۹
مبحث اول: آرای اصراری دیوان عالی کشور	۳۱
مبحث دوم: آرای شعب دیوان عالی کشور	۸۸
اعتبار شهادت شهود در آرای دادگاهها	۱۳۹

۱۴۱.....	مبحث اول: آرای دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر
۱۸۹.....	مبحث دوم: آرای دادگاه های انتظامی قضات
۲۰۳.....	اعتبار شهادت شهود در نشست‌های قضایی
۲۳۳.....	شهادت شهود در نظریه‌های مشورتی
۲۵۳.....	شهادت شهود در قوانین و مقررات
۲۴۷.....	ازقانون مدنی
۲۵۱.....	از قانون حمایت خانواده
۲۵۲.....	از قانون آیین دادرسی مدنی
۲۵۹.....	از قانون مجازات اسلامی
۲۶۵.....	از قانون آیین دادرسی کیفری
۲۷۰.....	از آیین نامه استماع شهادت شهود
۲۷۵.....	منابع و مآخذ

فهرست جزئی

۹.....	مقدمه
۱۱.....	معرفی اعتبار شهادت
۱۳.....	گفتار اول: انواع شهادت
۱۵.....	گفتار اول : شرایط شهادت
۱۶.....	گفتار دوم: شرایط شاهد
۱۹.....	گفتار اول: نصاب شهادت در قانون آیین دادرسی مدنی
۱۹.....	گفتار دوم: نصاب شهادت در قانون مجازات اسلامی
۲۲.....	گفتار اول: شرایط شهادت در قانون مجازات اسلامی
۲۲.....	گفتار دوم: شرایط شاهد در قانون مجازات اسلامی
۲۴.....	گفتار سوم: اثر رابطه خویشاوندی در شاهد
۲۴.....	گفتار چهارم: مقایسه شهادت در امور مدنی و در امور کیفری
۲۵.....	گفتار اول: شهادت دروغ در امور مدنی و کیفری
۲۵.....	گفتار دوم: رجوع از شهادت در امور مدنی و کیفری
۲۷.....	گفتار اول: جرح گواه

گفتار دوم: تعدیل شاهد	۲۷
گفتار سوم: تکلیف دادگاه در مرحله شهادت	۲۸
اعتبار شهادت شهود در آرای دیوان عالی کشور	۲۹
۱. ادعای صوری بودن معامله با استناد به شهادت شهود	۳۱
۲. اثبات مالکیت با شهادت شهود	۴۱
۳. وقفیت ملک با استناد به شهادت شهود	۵۰
۴. اثبات انجام کار به وسیله شهادت شهود	۵۷
۵. شهادت به وقفیت و اثبات آن	۶۴
۶. تغییر مندرجات شناسنامه با شهادت شهود	۷۲
۷. شهادت شهود جهت تغییر سن در شناسنامه	۸۴
۱. ادعای رفع مزاحمت با توسل به شهادت شهود	۸۸
۲. الزام به تنظیم سند با استماع شهادت شهود	۸۸
۳. تحویل و ابطال اسناد مغایر وقف با معاینه و تحقیقات محلی و استماع شهادت	۹۱
۴. شهادت شهود به عدم تمایل زندگی زوج با زوجه	۹۳
۵. شهادت شهود مبنی بر تغییر نام	۹۵
۶. اصلاح شناسنامه با توجه به شهادت شهود	۹۶
۷. ابطال شناسنامه موجود و صدور شناسنامه جدید با استناد به شهادت شهود	۹۷
۸. تحقیق از شهود برای صدور حکم حجر	۹۸
۹. شهادت بر استمرار رابطه زوجیت	۱۰۱
۱۰. اثبات رابطه زوجیت با شهادت شهود	۱۰۷
۱۱. اثبات صحت سند نکاحیه با توسل بر شهادت شهود	۱۱۱
۱۲. استماع شهادت شهود برای اثبات زوجیت	۱۱۵
۱۳. استماع شهادت شهود برای اثبات رابطه زوجیت دایمی	۱۱۷
۱۴. اثبات عسر و حرج با شهادت شهود	۱۲۴
۱۵. صدور حکم به محکومیت خوانده به پرداخت طلب خواهان با استناد به شهادت شهود	۱۲۷
۱۶. مطالبه طلب به استناد برگه‌های فروش و حواله و شهادت شهود	۱۲۸
۱۷. استماع شهادت معتمدین در دعوی خلع‌ید	۱۳۱
۱۸. استماع شهادت شهود در دعوی متقابل الزام به انتقال ملک	۱۳۳
۱۹. بی اعتبار بودن دادنامه به علت عدم تحقیق از مطلعین و شهود	۱۳۴
۲۰. شهادت شهود مدعی اعسار	۱۳۵
۲۱. تصدیق مالکیت انتقال گیرنده با شهادت انتقال دهنده	۱۳۵
۲۲. شهادت مطلعین بر امر وجودی	۱۳۶
۲۳. شهادت شهود بر تقدیم دادخواست در دفتر دادگاه	۱۳۶

۲۴. استدلال دادگاه بدوی مبنی بر عدم اثبات مورد به شهادت شهود ۱۳۶
۲۵. عدم ترتیب اثر دادن به شهادت شهود مخالف مدلول سند رسمی ۱۳۷
۲۶. گواهی گواهان مبنی بر مالکیت و تصرفات مالکانه معترض به ثبت ۱۳۷
۲۷. شهادت شهود مبنی بر اثبات تاریخ وقوع طلاق و رجوع ۱۳۸
۲۸. اثبات انجام تعهد به وسیله شهادت شهود ۱۳۸
- ۱۳۹. اعتبار شهادت شهود در آرای دادگاهها.**
۱. حکم به اعسار و معافیت از پرداخت هزینه دادرسی با استناد به استشهادیه ۱۴۱
۲. رد اثبات دعوا با سوگند در دعوی غیابی ۱۴۲
۳. عدم نیاز به استماع شهادت شهود در صورت وجود سند کتبی ۱۴۳
۴. تمسک به شهادت شهود جهت اثبات امانی بودن اسناد ۱۴۶
۵. عدم پیوست شهادتنامه به دادخواست اعسار ۱۵۰
۶. شهادت شهود به عدم تمکن مالی برای پرداخت هزینه دادرسی ۱۵۱
۷. طرح دعوی واهی اعسار از پرداخت هزینه دادرسی با شهادت شهود ۱۵۳
۸. عدم رعایت شرایط شهادتنامه در دعوی اعسار ۱۵۴
۹. عدم اثبات دعوی ترک انفاق با شهادت دو زن ۱۵۶
۱۰. غیر قابل استماع بودن شهادت شهود در برابر اسناد تجاری معتبر ۱۵۷
۱۱. اعتبار شهادت اقربای نسبی و سببی مدعی ۱۵۹
۱۲. عدم نیاز به حضور و احضار شهود در دعوی اعسار ۱۶۲
۱۳. شرایط شهادتنامه در دعوی اعسار از پرداخت هزینه دادرسی ۱۶۴
۱۴. ارائه شهادتنامه فاقد شرایط قانونی ۱۶۵
۱۵. تغییر نام با استناد به شهادت شهود ۱۶۶
۱۶. عدم امکان ابطال شناسنامه به صرف شهادت شهود ۱۶۸
۱۷. شهادت شهود مبنی بر عدم پرداخت نفقه ۱۶۹
۱۸. شهادت شهود در خواسته ابطال شناسنامه ۱۷۱
۱۹. استناد به شهادت شهود برای اثبات اعسار ۱۷۶
۲۰. شهادت شهود برای تأیید ید استیجاری ۱۷۹
۲۱. شهادت به مالکیت شش دانگ سرقفلی ۱۸۰
۲۲. شهادت شهود بر وجود مغازه و وجود سرقفلی ۱۸۳
۲۳. تغییر شغل در زمان مالکیت به استناد شهادت شهود ۱۸۴
۲۴. شهادت در دعوی تخلیه عین مستأجره به لحاظ تغییر شغل ۱۸۶
۲۵. شهادت شهود در اجازه مالک به تغییر شغل ۱۸۶
۱. تخلف انتظامی به جهت عدم استماع شهادت شهود خواهان ۱۸۹
۲. احراز نیاز به سکونت در مورد اجازه با شهادت شهود ۱۸۹
۳. رسیدگی به شهادت شهود که جزء مستندات دعوا نبوده ۱۹۰

۴. شرایط شهادت شهود..... ۱۹۰
۵. اصلاح شناسنامه به استناد شهادت شهود و گواهی پزشکی ۱۹۱
۶. اصلاح شناسنامه با شهادت شهود..... ۱۹۲
۷. عدم تعیین وقت رسیدگی به منظور استماع شهادت شهود ۱۹۲
۸. بی اعتبار کردن اسناد رسمی با شهادت شهود ۱۹۳
۹. استماع شهادت شهود و انجام تحقیقات به وسیله دفتر دادگاه ۱۹۴
۱۰. اعتبار شهادت شهود ۱۹۵
۱۱. استماع شهادت شهود بدون استناد خواهان ۱۹۶
۱۲. شهادت بر تصرف ۱۹۷
۱۳. تخلف به علت عدم توجه به دلایل ۱۹۷
۱۴. شهادت شهود خواهان معترض به تحدید حدود ۱۹۸
۱۵. استماع شهادت شهود برای رسیدگی به اصالت و صحت سفته ۲۰۰
۱۶. رعایت تمام شرایط شرعیه برای ادای شهادت ۲۰۰
۱۷. شهادت به غیبت ۲۰۱
- ۲۰۳ اعتبار شهادت شهود در نشست‌های قضایی.....**
۱. اثبات نسب با شهادت شهود ۲۰۵
۲. ترتیب اثر دلایل مورد استناد ۲۰۶
۳. شرایط ماده ۱۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری برای شهود در جرائم تعزیری ۲۰۶
۴. ادای شهادت کذب در حضور قاضی دادسرا ۲۰۷
۵. عدم وجود شرایط ماده ۵۰۶ قانون آیین دادرسی مدنی در شهادت‌نامه مستند اعسار ۲۰۷
۶. تفاوت شهادت شرعی با شهادت قانونی ۲۰۸
۷. رجوع شاهد از شهادت خود در مرحله تجدیدنظر ۲۰۹
۸. تشریفات استماع شهادت ۲۰۹
۹. پذیرش اعسار از هزینه دادرسی با شهادت شاهد واحد و تأیید خوانده ۲۱۰
۱۰. شهادت فاقد موارد مقرر در ماده ۵۰۶ آ.د.م. ۲۱۲
۱۱. میزان اعتبار امر مختوم در دعاوی که دلیل آن منحصرأ شهادت شهود است ۲۱۴
۱۲. اقرار و کیل علیه موکل ۲۱۶
۱۳. تأثیر شهادت شهود در اثبات اصالت سند عادی انکار شده ۲۱۶
۱۴. تأثیر استماع شهادت شهود در رسیدگی به ماهیت دعوا ۲۱۷
۱۵. استماع گواهی گواه توسط قاضی تحقیق ۲۱۸
۱۶. نقض رأی به لحاظ تلقینی و بی‌ارزش بودن شهادت شهود ۲۱۹
۱۷. احراز رابطه وراثت به‌وسیله استشهادیه محلی به جای گواهی حصر وراثت ۲۲۰
۱۸. مراد مقنن از واژه بینه در ماده ۲۷۸ قانون آیین دادرسی مدنی ۲۲۱
۱۹. عدم وجود قرابت نسبی یا سببی شاهد با طرفین پرونده ۲۲۲

۲۲۳ شهادت پدر و مادر یا برادر و خواهر مدعی یا مدعی علیه
۲۲۴ ارزش گواهی گواهان در رأی دادگاه
۲۲۵ صدور قرار استماع شهادت شهود در مرحله تجدیدنظر در صورت عدم استماع در مرحله بدوی
۲۲۶ لزوم سوگند خواهان در دعوای بر میت
۲۲۶ ضرورت سوگند استظهاری در دعوایی که مستند به سند رسمی
۲۲۸ الزام دادگاه برای رسیدگی به دعوای مستند به قول نامه
۲۲۹ ابطال شناسنامه بر مبنای شهادت شهود
۲۳۰ اعتبار سوگند خواهان
۲۳۱ معرفی شهود به همراه توسل به قسم
۲۳۳ اعتبار شهادت شهود در نظریه های مشورتی
۲۳۵ ۱. اثبات مالکیت با شهادت شهود
۲۳۵ ۲. اتیان سوگند از طرف گواهان و مسجلین
۲۳۶ ۳. اجرای قرار تحقیق و معاینه محل در خارج از حوزه قضائی
۲۳۹ ۴. اثبات وراثت با شهادت نامه
۲۴۰ ۵. دعوای مخالف صدور شناسنامه به استناد کارشناس و شهادت شهود
۲۴۱ ۶. کفایت برگه استشهادیه برای اثبات نسب و وراثت
۲۴۱ ۷. صدور رأی بر اعسار بدون استماع شهادت شهود
۲۴۲ ۸. بلا اشکال بودن صدور حکم بر مبنای شهادت کتبی
۲۴۲ ۹. استناد به شهادت شهود برای ابطال اقرار نامه رسمی
۲۴۳ ۱۰. استناد به شهادت شهود جدید به تقاضای متقاضی
۲۵۳ اعتبار شهادت شهود در قوانین و مقررات
۲۴۷ از قانون مدنی
۲۵۱ از قانون حمایت خانواده
۲۵۲ از قانون آیین دادرسی مدنی
۲۵۹ از قانون مجازات اسلامی
۲۶۵ از قانون آیین دادرسی کیفری
۲۷۰ از آیین نامه استماع شهادت شهود
۲۷۵ منابع و مأخذ

مقدمه

معمولاً رویه عملی دادگاه‌ها در استنباط از قوانین و مقررات در جهت انطباق با مصادیق واقعی تا حدودی متفاوت است، با آنچه در کلاس‌های تئوریک دانشگاه‌ها به دانشجویان حقوق آموزش داده می‌شود که البته روند آموزشی و طریق ارائه مطالب در کلاس‌های درسی هم به شکلی است که برای طی مراحل تحصیلی صرف مطالعه و پاسخ به سؤالات به صورت تئوری و بدون تطبیق با مصادیق عملی کفایت می‌کند. به این ترتیب معمولاً چون امکان انجام کار عملی قبل از خروج از دانشگاه برای دانشجویان این رشته وجود ندارد فارغ‌التحصیلان وقتی وارد مرحله کار می‌شوند با کمبود آگاهی و اطلاعات از رویه قضائی و شیوه استدلال و استنباط عملی دادگاه‌ها مواجه هستند؛ لیکن اهمیت آگاهی از رویه قضائی با ورود به میدان کار و فعالیت بر هیچ فارغ‌التحصیل حقوقی پوشیده نیست. بی تردید تنها منبع آموزش عملی وکالت، قضاوت و به طور کلی حقوق، بعد از حضور عملی در دادگاه‌ها و جلسات رسیدگی، همین رویه قضائی می‌باشد؛ به عبارت دیگر، مطالعه تصمیمات، پرسش و پاسخ‌ها و اختلاف نظرهای کسانی که هر روز به صورت عملی در حال انطباق قوانین با مصادیق واقعی هستند می‌تواند اطلاعات کاربردی و عملی را در اختیار خواننده قرار دهد.

اگرچه فارغ‌التحصیلان حقوق بیش از سایرین به مطالعه رویه قضائی نیازمند هستند؛ اما هیچ قشری از جامعه بزرگ رشته حقوق قضائی نمی‌تواند بی‌نیاز از مطالعه و تحقیق و تفحص در این حوزه باشد؛ زیرا رویه قضائی در واقع روح زنده و محرک رشته حقوق است که دائم در حال تغییر و تحول می‌باشد و غفلت از این حوزه به قیمت عقب‌ماندگی از علم واقعی حقوق و جامعه حقوقدانان تمام خواهد شد. از این رو ناشران تخصصی این حوزه، هرکدام به طریقی نسبت به جمع‌آوری و انسجام‌بخشی به مطالب و موضوعات راجع به رویه قضائی اقدام می‌کنند که انتشارات چراغ دانش نیز در همین راستا و برای انجام بخشی از وظیفه فرهنگی خود در نظر دارد نسبت به تدوین و جمع‌بندی مطالب رویه قضائی به صورت منظم و منحصر به فرد با ویژگی‌های مخصوص برای هر دعوا طی یک کتاب جداگانه به صورت کاربردی و با دسترسی آسان به مطالب هر دعوا اقدام نماید. در راستای تأمین این هدف مجموعه‌ای از کتاب‌ها هرکدام تحت عنوان کلی «دعوای... در رویه دادگاه‌ها» شامل موارد زیر تدوین و تألیف خواهد شد:

۱. آراء وحدت رویه؛

۲. آراء اصراری؛

۳. آراء شعب دیوان عالی کشور؛

۴. آراء دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر؛

۵. نشست‌های قضائی؛

۶. نظریه‌های مشورتی؛

۷. قوانین و مقررات مرتبط با موضوع؛

۸. نمونه دادخواست و معرفی دعوا.

در این مجموعه سعی شده رویه قضائی کشور در خصوص هر دعوا به صورت منسجم و منظم گردآوری شود تا وکلا، حقوقدانان و قضات محترم در مراجعه به رویه قضائی در کمترین زمان به بهترین وجه مطالب مطلوب خود را یافته و استفاده نمایند. با توجه به تعدد بسیار آراء دادگاه‌ها (دادگاه بدوی و تجدیدنظر) در برخی موارد حداکثر سعی بر آن بوده از موارد متفاوت آراء صادره در موضوع نمونه در قسمت رأی آورده شود و همچنین در سایر موارد؛ مثل آراء وحدت رویه، آراء دیوان عالی کشور، موارد مرتبط به موضوع ذکر شده است تا با توجه به اهمیت این آراء مورد استفاده خوانندگان و مراجعه‌کنندگان عزیز قرار گیرد.

مختصر ویژگی‌های کتاب:

۱. تدوین و گردآوری منظم و منسجم تمام مطالب مربوط به دعوا؛

۲. تقسیم‌بندی موضوعی برای هر کدام از مطالب؛

۳. ارائه معرفی دعوا و نمونه دادخواست در اول مجموعه؛

۴. ذکر عنوان برای هر مطلب به صورت خلاصه در فهرست؛

۵. دسترسی سهل و آسان به مطلب دلخواه در کمترین زمان.

«گروه پژوهشی» انتشارات مفتخر خواهد شد از تجربیات، آراء و سایر مطالب حقوقی موجود نزد اساتید، وکلا، حقوقدانان و سایر همکاران در راستای مفیدتر شدن مجموعه در چاپ‌های بعدی استفاده نماید. لذا موجب خرسندی خواهد بود که خوانندگان عزیز از هر صنف ضمن ارسال انتقادات و پیشنهادات خود در مورد هر کدام از موضوعات به صورت (کتبی یا از طریق ایمیل یا تلفنی) ما را در پربار کردن مجموعه حاضر یاری فرمایند.

مدیر مسئول انتشارات

یک هزار و سیصد و نود و شش

فصل اول

معرفی اعتبار شهادت شهود

مبحث اول: مفهوم شهادت و انواع آن

مفهوم عرفی شهادت کمی وسیع تر از معنای اصطلاحی آن در حقوق است به طوری که در مفهوم عرفی شهادت آمده است: «... گواهی دادن نقل حادثه‌ای است که رخ داده و شاهد آن را دیده یا شنیده یا لمس کرده یا چشیده یا بوییده است...»^۱ حال آنکه در تعریف شهادت در حقوق حقوقدانان از آن به اخبار و نقل واقعی یاد کرده‌اند که پیش تر در حضور شاهد رخ داده و احتمال دارد درست یا نادرست باشد و حتی ممکن است اشتباه درک شاهد در آن مؤثر باشد.

آنچه شاهد بر زبان می‌آورد اعلام و اظهار خود از رخدادی است که در عالم خارج اتفاق افتاده و شاهد با یکی از حس‌های خود از آن مطلع گشته است. شهادت برخلاف اقرار به نفع یا ضرر خود شاهد نیست بلکه به نفع یا ضرر یکی از طرفین دعواست حال آنکه اقرار اخبار به حقی است به ضرر خود و به نفع دیگری مع الوصف شهادت باید به نفع احدی از طرفین دعوا باشد و از طرف فردی خارج از دعوا اظهار شود؛ بنابراین شهادتی که یکی از طرفین دعوا اظهار نماید ادعا محسوب می‌شود. برابر قانون هر اعلام و اظهاری از سوی شخص ثالث اعتبار اثباتی ندارد؛ بنابراین شاهد و شهادت بایستی شرایط مقرر در قانون را دارا باشند.

گفتار اول: انواع شهادت

شهادت به جهات گوناگون تقسیم بندی‌های مختلفی دارد؛ اما ما در این مجال بر آنیم شهادت را در دو تقسیم‌بندی شهادت کتبی یا شفاهی و مستقیم یا غیر مستقیم مورد بررسی قرار دهیم.

بند اول - شهادت کتبی یا شفاهی: اگرچه ماهیت شهادت در اعتبار آن تأثیری ندارد؛ اما از یک دیدگاه، شهادت را به شهادت کتبی و شفاهی تقسیم نموده‌اند.

الف) شهادت کتبی: شهادتی است که اظهار و اعلام شاهد در نوشته‌ای تحریر و به امضا وی برسد که مرسوم است به چنین شهادت‌نامه‌ای استشهادیه عنوان می‌شود و

۱. ناصر کاتوزیان، اثبات و دلیل اثبات.

معمولاً در مواردی که دلیل ادعا، **شهادت** شهود است جزء پیوست‌های دادخواست به دادگاه تقدیم می‌شود؛ اگر چه برابر ماده ۱۲۸۵ قانون مدنی **شهادت** کتبی سند محسوب نمی‌شود؛ اما اعتبار **شهادت** را دارد. به طور کلی **شهادت** کتبی معمولاً مقدمه **شهادت** شفاهی است که در محضر دادگاه انجام می‌شود

ب) شهادت شفاهی: **شهادتی** است که **شاهد** در آن گواهی و اظهار خود را در محضر دادگاه اعلام می‌نماید مرسوم است بعد از جلسه اول دادرسی در دعاوی که **شهادت** جزء ادله اثباتی می‌باشد دادگاه قرار استماع **شهادت** شهود را صادر و شهود برای اظهار **شهادت** شفاهی در دادگاه حاضر می‌شوند.

بند دوم - شهادت مستقیم یا غیرمستقیم: معمولاً **شهادت** بایستی اظهارات ادراکیه شخص **شاهد** باشد؛ به عبارتی دیگر **شاهد** بایستی شخصاً مورد **شهادت** را با یکی از حس‌های شش‌گانه درک کرده باشد به این نوع **شهادت**، **شهادت** مستقیم گفته می‌شود؛

برابر ماده ۱۳۲۰ قانون مدنی قانون‌گذار در شرایطی خاص به **شاهد** اجازه داده است که دیده یا شنیده دیگران را نیز بیان نماید که به چنین **شهادتی** **شهادت** غیرمستقیم نیز گفته می‌شود؛ اما **شهادت** غیرمستقیم همیشه قابل قبول نیست؛ بنابراین قانون‌گذار در ماده یاد شده از آن تحت عنوان «**شهادت بر شهادت**» یاد می‌کند و چنین **شهادتی** را مشروط کرده است بر اینکه **شاهد** اصلی فوت کرده باشد یا به واسطه مانع دیگری مثل بیماری و سفر و حبس و غیره امکان حضور در محضر دادگاه را نداشته باشد؛ بنابراین در موارد مذکور در قانون، **شهادت** غیرمستقیم نیز مشروط به احراز سایر شرایط، معتبر و مسموع است.